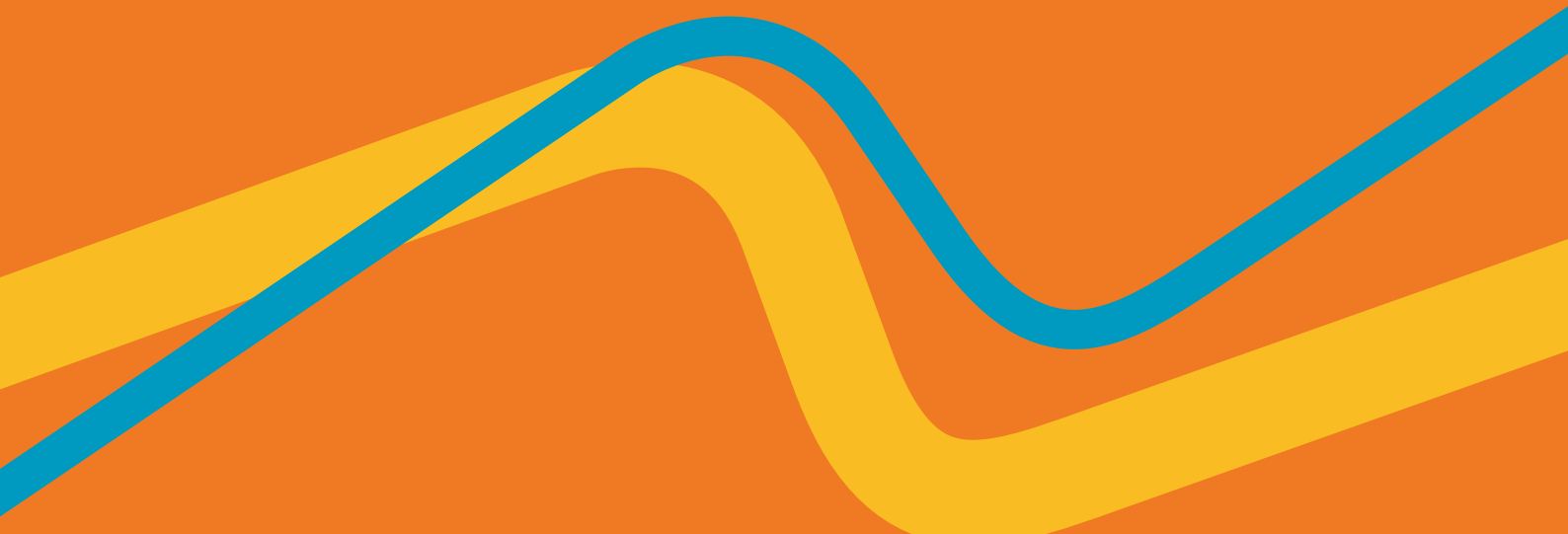
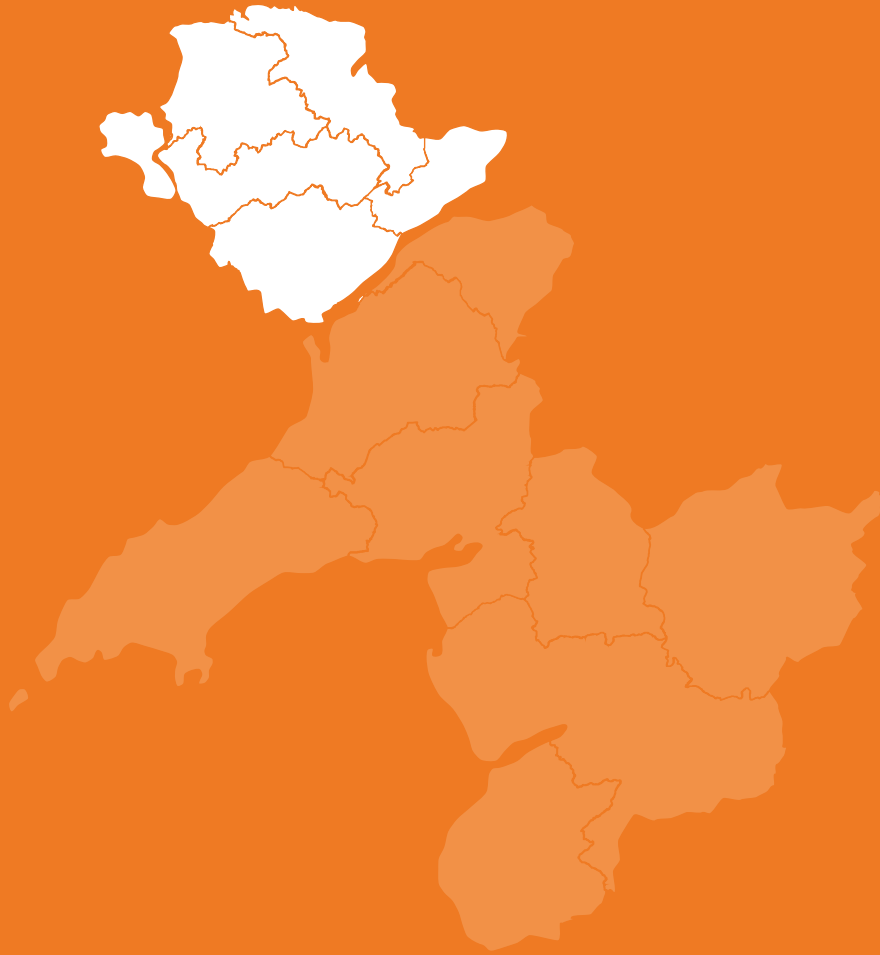

YNYS MÔN

ASESIAD LLESIANT

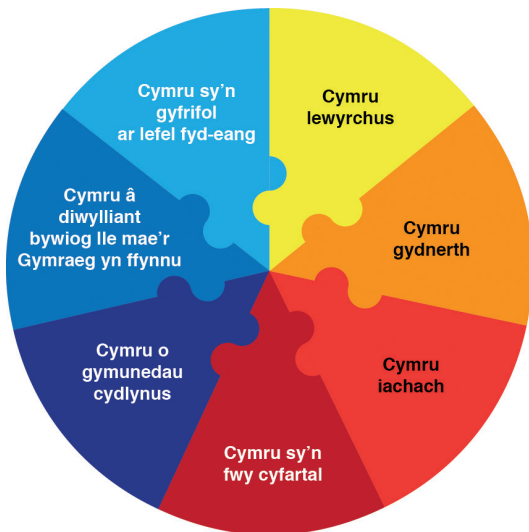

ASESIAD LLESIANT YNYS MÔN

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol newydd wedi sefydlu Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus ar gyfer pob ardal awdurdod lleol yng Nghymru er mwyn sicrhau bod cyrff cyhoeddus yn gweithio efo'i gilydd i greu gwell dyfodol i bobl Cymru.

Ar gyfer Gwynedd a Môn mae'r ddau Fwrdd wedi dod at ei gilydd i gydweithio, ac mae'n bartneriaeth sy'n cynnwys prif asiantaethau'r ddwy sir.

Mae'r Ddeddf yn gosod allan saith nod llesiant (gweler isod) – ac am sicrhau bod pob Bwrdd a darparwyr gwasanaethau cyhoeddus yn cydweithio i wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol, a diwylliannol ar draws Cymru.

Mae'r ddeddf hefyd yn sefydlu **egwyddor datblygu gynaliadwy** ar gyfer cyrff cyhoeddus a Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus. Mae hyn yn golygu pan fydd penderfyniad yn cael ei wneud bod rhaid ystyried yr effaith y byddai'n ei gael ar bobl sy'n byw yng Nghymru yn y dyfodol.

Y pum ffactor mae'n rhaid i ddarparwyr gwasanaethau cyhoeddus eu hystyried er mwyn dangos eu bod wedi rhoi'r egwyddor datblygu gynaliadwy ar waith yw:

- **Yr hir dymor**
- **Atal**
- **Integreiddio**
- **Cydweithio**
- **Cynnwys**

Mewn ymgynghoriad gyda'r cyhoedd yng Ngwynedd a Môn mae'r Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus wedi paratoi a chynhyrchu'r asesiad yma ar lesiant Ynys Môn. Mae'n edrych ar lesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol yr ynys.

SUT?

Mae Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwynedd a Môn wedi rhannu'r ddwy sir yn 14 o ardaloedd llai ac wedi cynnal gwaith ymchwil er mwyn deall a dysgu mwy am eu llesiant. Roedd chwech o'r ardaloedd yma ym Môn.

Unwaith roedd y data wedi ei gasglu a'r gwaith ymchwil wedi ei gwblhau cafodd llyfrynnau unigol eu cynhyrchu ar gyfer pob un o'r chwe ardal. Roedd y llyfrynnau yn edrych ar lesiant yng nghydestun y pedwar prif bennawd yn y Ddeddf – sef Cymdeithasol, Economaidd, Amgylcheddol a Diwylliannol. Mae pennawd ychwanegol wedi ei ychwanegu, sef 'Poblogaeth a laith' gan fod y Bwrdd yn cydnabod pwysigrwydd y thema benodol yma i'r ardal.

Cafodd 12 o sesiynau cyhoeddus eu cynnal, dau ym mhob un o'r ardaloedd ym Môn, i roi cyfle i drigolion i leisio barn ac hefyd i gasglu mwy o wybodaeth. Gofynnwyd i drigolion os oeddent yn adnabod eu hardal o'r llyfrynnau, beth oedd yn bwysig iddyn nhw, a beth oeddent yn hoffi am eu cymuned yn ogystal â beth fyddent yn hoffi weld yn newid. Gofynnwyd hefyd beth oedd yn bwysig o ran llesiant yr unigolyn a llesiant cymunedol.

Roedd hi'n bwysig i glywed lleisiau amrywiol ar draws y rhanbarth – felly cynhaliwyd sesiynau mewn ysgolion a chyda grwpiau cymunedol. Roedd trafodaethau rhanbarthol hefyd gyda grwpiau anoddach i'w cyrraedd.

Roedd ymgyrch ar y cyfryngau cymdeithasol a chafwyd erthyglau yn y wasg leol ac ar wefannau partneriaid er mwyn hyrwyddo'r asesiad ac i annog trigolion i gwblhau holiadur ar-lein ynglŷn â'u hardaloedd nhw.

Mae'r llyfrynnau gwybodaeth ar gyfer pob ardal yn parhau i fod ar gael ar y wefan www.LlesiantGwyneddaMon.org.

BETH YW LLESIANT?

Nid oes un diffiniad pendant o 'lesiant'. Mae trafodaethau cyson ynglŷn â'r ystyr ond mae'n debyg, ei fod yn golygu rhywbeth gwahanol i bawb. Mae llawer yn dweud bod llesiant yn disgrifio'r pethau hynny sy'n effeithio ar ba mor dda yw ein bywydau. Mae'n llesiant personol ni ein hunain yn cynnwys teimladau o hapusrwydd, safon ein bywydau, a'r cysyniad o fyw bywyd i'r eithaf. Mae'n cymunedau a'n diwylliant, ein hiechyd a'r amgylchedd, a'r economi oll yn effeithio ar ba mor dda rydym yn byw ein bywydau. Mae beth sy'n bwysig i lesiant personol hefyd yn debyg o newid fel mae rhywun yn mynd trwy'r gwahanol gyfnodau o fywyd. Mae'n dilyn hefyd fod llesiant personol pobl yn cael effaith ar lesiant eu teuluoedd, y cymunedau a'r ardaloedd y maen nhw yn rhan ohonynt.

Er mwyn ceisio deall beth sy'n bwysig i bobl Ynys Môn o ran llesiant gofynnwyd yn union hynny iddynt yn y sesiynau cyhoeddus ac yn yr holiadur ar-lein ddiwedd 2016. Gofynnwyd beth oedd yn braf am fyw yn eu hardal nhw; beth oedd ddim cystal; beth o fewn yr ardal sy'n bwysig i'w llesiant a'u safon bywyd, a beth fyddai pobl yn newid er mwyn gwneud eu hardal yn lle brafach i fyw. Mae'r ymatebion ar gyfer pob ardal yn llawn ar y wefan ond mae blas isod o'r hyn a ddywedodd pobl yr ynys wrthym.

BETH SYDD YN BRAF AM FYW YN EICH ARDAL CHI?

- Yr amgylchedd naturiol gan gynnwys y traethau
- Ysbryd cymunedol a chymdogion da
- Y distawrwydd/ llonyddwch
- Cyfleusterau lleol
- Lefelau isel o drosedd a theimlo'n ddiogel

BETH SYDD DDIM CYSTAL?

- Edrychiad ein strydoedd
- Dim digon o gyfleusterau cyhoeddus
- Trafnidiaeth gyhoeddus
- Diogelwch ffyrdd a thraffig
- Prinder swyddi proffesiynol o safon uchel

BETH SY'N HYBU EICH LLESIANT AC YN CYFRANNU AT ANSAWDD BYWYD YN EICH ARDAL?

- Amgylchedd naturiol
- Ysbryd cymunedol
- Gweithgareddau awyr agored
- Teulu/ Ffrindiau/ Cymdogion
- Distawrwydd/ Llonyddwch

BETH Y BYDDECH YN NEWID AM EICH ARDAL I'W WNEUD YN LLE BRAFIACH I FYW?

- Mwy o gyfleoedd i gymdeithasu yn lleol
- Gwella edrychiad y strydoedd
- Gwella cysylltiadau trafndiaeth
- Gwella diogelwch ffyrdd a llwybrau cyhoeddus

**POBLOGAETH
A IAITH**

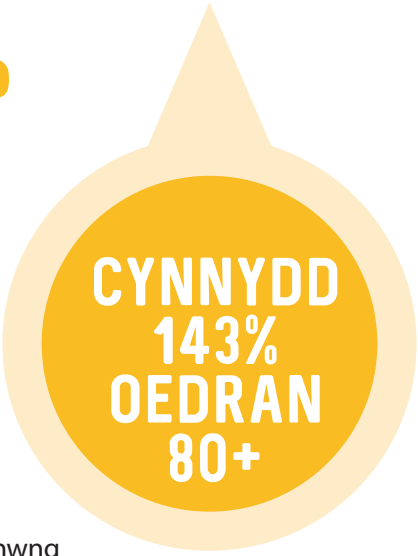
PWY YW POBL YNYS MÔN?

Mae tua **70,000** o bobl yn byw ar Ynys Môn.

Dros y degawdau diwethaf mae nifer y bobl sy'n byw ar yr ynys wedi cynyddu – **4.9%** rhwng 1981 a 2011. Mae hyn yn is na'r twf sydd wedi bod ym mhoblogaeth Cymru gyfan (11%) dros yr un cyfnod.

Nid yw'r twf yma wedi bod yr un fath ym mhob grŵp oedran fodd bynnag. Mae nifer y bobl dros 80 oed ym Môn wedi cynyddu dros **143%** mewn 30 mlynedd, gyda'r twf uchaf yn ardaloedd Canolbarth Môn a Llifon a Lligwy a Thwrcelyn (160%). Mae gostyngiad yn nifer y plant dan 15 oed a'r boblogaeth rhwng 16 – 39 oed wedi bod yn yr un cyfnod. Mae'r nifer o blant dan 15 oed wedi gostwng **28%** dros y 30 mlynedd ac mae gostyngiad o **19%** wedi bod yn y grŵp oedran 16 – 39 oed.

Mae disgwyl i'r patrwm yma barhau dros yr 20 mlynedd nesaf gyda chynnydd o **86%** yn nifer y bobl dros 80 ym Môn, a gostyngiad o **12%** yn y boblogaeth dan 15 oed.

**CYNNYDD
143%
OEDRAN
80+**

IAITH

Yn ôl cyfrifiad 2011 mae **57%** o bobl Ynys Môn yn gallu siarad Cymraeg. Mae'r ganran wedi gostwng dros y degawdau diwethaf – yn 1981 roedd 62% o bobl yr ardal yn gallu siarad Cymraeg. Mae'r gostyngiad yma **5%** yn uwch na lefel Cymru gyfan ble nad oedd gostyngiad o gwbl yn yr un cyfnod. Mae rhai ardaloedd ym Môn wedi gweld gostyngiad hyd yn oed yn uwch – gyda **11%** ym Mro Aberffraw a Bro Rhosyr, a **10%** yng Nghaergybi ac Ynys Cybi. Mae ardal Aethwy a Seiriol wedi gweld twf o **2%** dros y 30 mlynedd diwethaf.

Mae ffigyrau mwyaf diweddar yn dangos mai **46%** o bobl Ynys Môn sy'n siarad Cymraeg yn ddyddiol, o'i gymharu â 11% yng ngweddill Cymru.

Yr hyn mae pobl Môn wedi ddweud wrthym sy'n bwysig iddynt

- Pwysig cadw pobl ifanc yn yr ardal / Pryder fod nifer yn symud i ffwrdd
- Pryder bod llai yn siarad Cymraeg
- Angen cefnogi'r rhai di-Gymraeg i ddysgu'r iaith
- Angen hybu'r defnydd o'r iaith Gymraeg
- Pryder am ddyfodiad Wylfa Newydd a'r effaith fydd hyn gael ar yr iaith a'r boblogaeth

AMGYLCHEDDOL

GWASTRAFF AC AILGYLCHU

Mae cyfraddau ail-gylchu wedi codi ym Môn dros y bedair mlynedd diwethaf. Erbyn hyn mae **59.5%** o wastraff sy'n cael ei gasglu o dai, busnesau a chanolfannau ailgylchu yn Ynys Môn yn cael ei aildefnyddio neu ailgylchu. Mae hyn yn cynnwys deunyddiau biowastraff sy'n cael eu compostio.

Mae tipio slei bach yn uwch ym Môn na gweddill Cymru – gyda **25.3** achos o dipio yn cael ei adrodd i bob 1,000 o'r boblogaeth o gymharu â 10.2 yn genedlaethol.

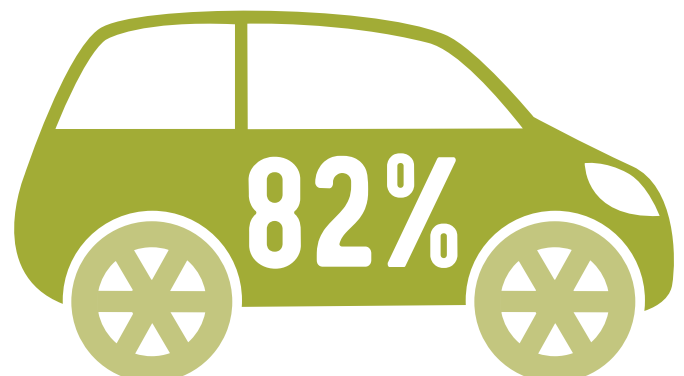
Mae glendid strydoedd yn cael ei archwilio yn flynyddol gan Cadw Cymru'n Daclus. O'r strydoedd gafodd eu harchwilio roedd **5%** yn cyrraedd Gradd A, sef dim sbwriel na gwastraff. Roedd 20% gyda dim mwy na thri eitem bach o sbwriel (Gradd B+) a 73% ar y cyfan yn rhydd o sbwriel a gwastraff, gan eithrio rhai eitemau bach (Gradd B), a'r gweddill yn Gradd C.

NEWID YN YR HINSAWDD

Ôl-troed Carbon – mae'r data yn dangos bod **82%** o dai ym Môn yn berchen ar o leiaf un car neu fan. Mae allyriadau carbon fesul pen o'r boblogaeth ar gyfer Môn yn **6.7kt CO2** sydd ychydig yn uwch na lefel Cymru o **6.6kt CO2**.

Mae newid yn yr hinsawdd yn achosi lefel y môr godi sy'n cyfrannu at y risg o lifogydd yn yr ardal. Yn Ynys Môn mae tua **970** o dai yn wynebu risg o lifogydd arfordirol o fewn pedair ardal sydd wedi eu hadnabod o fod mewn perygl o lifogydd eithafol – gydag Trearddur a Biwmares wedi eu heffeithio waethaf.

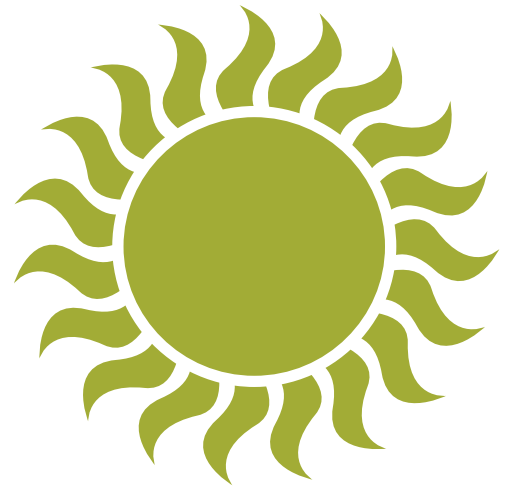

AMGYLCHEDD NATURIOL

Mae hawliau tramwy ar lwybrau cyhoeddus yn ymestyn dros **1,000 km** ar Ynys Môn, gyda **200 km** yn rhan o Lwybr Arfordir Cymru. Mae hefyd dros 2,000 hectar o dir agored – gyda Cyfoeth Naturiol Cymru yn rheoli dros 800 hectar o'r tir hwnnw, fel coetiroedd.

Mae Cyfoeth Naturiol Cymru wedi paratoi pecyn ar amgylchedd naturiol Ynys Môn, ac mae ar gael ar-lein gyda'r asesiad yma. Mae mwy o wybodaeth am gynefin a thirlun pwysig yn ynys yn y llyfrynnau ardal unigol. Mae'r wybodaeth yn unigryw i bob ardal ac yn tanlinellu'r amrywiaeth sy'n bodoli yn amgylchedd Ynys Môn.

Mae pob un ond un o draethau Ynys Môn yn cael eu cydnabod i fod o safon uchel iawn, a chwech yn draethau baner las.

Yr hyn mae pobl Môn wedi ddweud wrthym sy'n bwysig iddynt

- Yr angen i warchod yr amgylchedd
- Angen gwella edrychiad y strydoedd
- Rheoli gwastraff a chynyddu lefelau ail-gylchu
- Sicrhau nad yw datblygiadau newydd yn amharu ar yr amgylchedd

CYMDEITHASOL

IECHYD

Mae tua **1,400** o gleifion wedi cofrestru fesul meddyg teulu ar Ynys Môn. Mae hyn yn is na lefel Cymru sy'n 1,600.

Mae amseroedd aros am ambiwlans yn amrywio ar draws yr ynys, mae ffigyrau lleol mwy manwl yn y llyfrynnau ardal unigol.

Mae disgwyliad oes dyn adeg ei eni yn Ynys Môn yn **78.7 oed**, tra bod disgwyliad oes merch adeg ei geni yn **83 oed**.

Mae'r bwlch mewn disgwyliad oes, rhwng y rhai mwyaf a lleiaf difreintiedig ar yr ynys yn sylweddol llai na'r bwlch ar lefel Cymru gyfan – cymaint a **75%** yn llai i ferched a 30% yn llai i dynion.

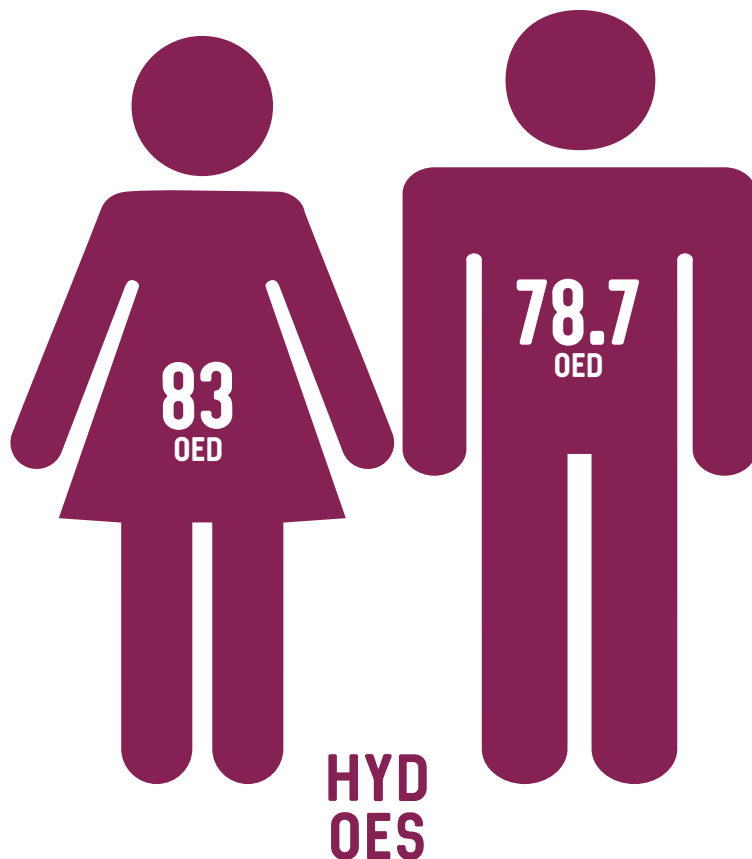
Mae **58%** o oedolion Ynys Môn dros bwysau neu yn ordew – mae hyn yr un canran â phoblogaeth Cymru gyfan. Fodd bynnag, mae canran Ynys Môn o'r boblogaeth sy'n ordew wedi cynyddu o **3%** ers 2011, tra bod ffigwr Cymru wedi aros yr un fath.

Mae tua **32%** o blant 4-5 oed yr ynys dros eu pwysau neu yn ordew hefyd – sy'n uwch na ffigwr o 26% ar gyfer Cymru.

Ffactorau eraill sy'n effeithio ar ein hiechyd yw ysmegu ac yfed alcohol. Mae **22%** o bobl 16 oed neu'n hŷn ym Môn yn dweud eu bod yn ysmegu, a **38%** o bobl yn yfed mwy na 5 gwydr bach o win, neu tua 3 pheint o gwrw, ar y diwrnod yfed trymaf yn yr wythnos. Mae hyn yn debyg i weddill Cymru ac wedi aros yn gyson dros y blynyddoedd diweddar.

Mae cyfradd hunanladdiad yn Ynys Môn o 10.4 i bob 100,000 o'r boblogaeth y flwyddyn, yn is na chyfradd hunanladdiad Cymru sydd yn 12.2.

Ym Môn, mae cyfradd beichiogi merched yn eu harddegau sydd o dan 18 oed yn 23.6 fesul 1,000 o ferched 15-17 oed. Mae hyn yn debyg i ffigyrau Cymru.

22%
O BOBL DROS
16 OED YN
YSMYGU

TROSEDD

Mae troseddau yn Ynys Môn fesul 1,000 o'r boblogaeth wedi gostwng o **109.2** i **83.4** rhwng 2011 a 2015. Mae hyn yn wir am bob ardal ym Môn heblaw am Ynys Cybi a Chanolbarth Môn a Llifon ble mae'r cyfradd troseddu yn uwch.

Mae **81%** o bobl yn credu ei bod yn diogel i blant chwarae tu allan ym Môn. Y ffigwr cyfatebol ar gyfer Cymru gyfan ydi 64%.

Roedd **60** o achosion tân bwriadol ym Môn dros y tair mlynedd diwethaf. Mae'r canran o achosion tân bwriadol o fewn ardaloedd Ynys Môn yn amrywio rhwng **9%** a **42%**.

CYSYLLTIAD

Mae'r canran sydd â mynediad i fand-eang yn cynyddu yn flynyddol – erbyn hyn dim ond **2%** o eiddo yn Ynys Môn sydd heb fynediad o gwbl.

Mae **18%** o gartrefi ym Môn heb gar neu fan ac felly yn dibynnu ar fath arall o drafnidiaeth. Mae hyn yn cymharu â ffigwr Cymru o 23%.

Mae unigrwydd yn gyflwr sy'n effeithio ar bob oedran, ond mae pobl hŷn yn fwy agored i risg. Yng Nghymru, mae Ynys Môn ymysg y siroedd ble mae'r risg uchaf o unigrwydd, mae mwy o wybodaeth am ardaloedd penodol yr ynys sydd â'r risg uchaf i'w gweld yn y llyfrynnau ardal.

Mae **11.5%** o boblogaeth Ynys Môn yn darparu o leiaf un awr yr wythnos o ofal di-dâl. Mae'r ffigwr yma yn debyg i ardaloedd eraill o Gymru.

Yr hyn mae pobl Môn wedi ddweud wrthym sy'n bwysig iddynt

- Teimlo'n ddiogel a lefelau isel o drosedd
- Cyfleoedd i gymdeithasu
- Gwella iechyd y boblogaeth
- Gwasanaethau iechyd

60
ACHOS TÂN
BWRIADOL

ECONOMAIDD

ECONOMI A GWAITH

O dan y mesur ar gyfer pa mor gryf a chynhyrchiol yw economi (sef Gwerth Ychwanegol Crynswth), mae economi Môn yn wannach nag economi Cymru – ac mae economi Cymru gyfan yn wan o'i gymharu â'r Deyrnas Gyfunol.

Yn gyffredinol ar draws yr ynys mae mwy o bobl sydd mewn gwaith a heb unrhyw gymhwyster, yn gweithio yn y galwedigaethau elfennol e.e. gweithio mewn siop, glanhau, casglu gwastraff, gweithio ar fferm.

Mae **25%** yn economaidd anweithgar – mae hyn yn golygu nad ydynt yn gweithio nac yn chwilio am waith am amrywiol resymau. Mae'r ffigwr yma ychydig yn is na'r gyfradd ar gyfer Gwynedd. Nid yw'r canran o bobl Ynys Môn sy'n hawlio Lwfans Ceisio Gwaith wedi gostwng yn is na **2.96%** yn y blynyddoedd diweddar. Mae'n gyffredinol uwch na'r lefel Cymru gyfan o 2.15% o bobl 16-64 oed sy'n hawlio'r lwfans ar unrhyw adeg.

Mae cyfradd busnesau newydd sy'n cychwyn yn Ynys Môn yn uwch na Gwynedd ac yn debyg iawn i'r lefel yng Nghymru. Mae **65%** o gwmnïau'r ynys yn aros mewn busnes am o leiaf tair blynedd. Mae hyn yn uwch na lefel Cymru o 60%. Mae cyfradd y busnesau sy'n dod i ben hefyd yn uwch yn Ynys Môn (8%) na Gwynedd (7%), ond ychydig yn is na Chymru (9%).

Amaeth yw'r sector mwyaf yn Ynys Môn – mae'n cyfri am **19%** o gyflogwyr o'i gymharu â 12% ar draws Cymru. Y nesaf ato yw'r sector adeiladwaith sydd ar **11%**.

Mae **14%** o'r boblogaeth 16 oed a throsodd ym Môn sydd mewn gwaith yn gweithio o adref, sy'n uwch na ffigwr Cymru (11%). Mae **38%** o bobl dros 16 oed sy'n gweithio'n ym Môn yn teithio mwy na chwe milltir i'w gwaith.

Canolrif cyflog wythnosol yn Ynys Môn yw tua **£422** yr wythnos, sydd 8% yn uwch na chanolrif cyflog trwy Gymru gyfan (£386). Mae cyflogau merched **27%** yn llai na chyflog dynion yr ynys, ond mae'r bwch yma yn is na'r bwch ar gyfer Cymru gyfan sy'n 33%.

£422

YW CANOLRIF CYFLOG WYTHNOS YNYS MÔN

SGILIAU

Mae **57%** o ddisgyblion Ynys Môn yn cael pump **A*** i **C** yn eu harholiadau TGAU mewn pynciau sy'n cynnwys Cymraeg neu Saesneg a Mathemateg – mae hyn yn gymharol â'r ffigwr Cymreig o 58%. Mae hyn yn gynnydd o 9% dros bum mlynedd.

O'r rhai sy'n cael y pump A* i C mae bwlch o **25%** rhwng cyrhaeddiad disgyblion sy'n derbyn prydau ysgol am ddim a'r rhai sy'n talu. Mae hyn yn is na'r ffigwr o 33% ar draws Cymru gyfan.

Yn Ynys Môn **2.2%** o'r bobl ifanc sy'n gadael yr ysgol sy'n peidio â pharhau mewn addysg uwch neu bellach, ddim yn mynd ymlaen i hyfforddiant nac yn cael swyddi. Mae hyn yn is na'r ffigwr Cymreig o 2.8%.

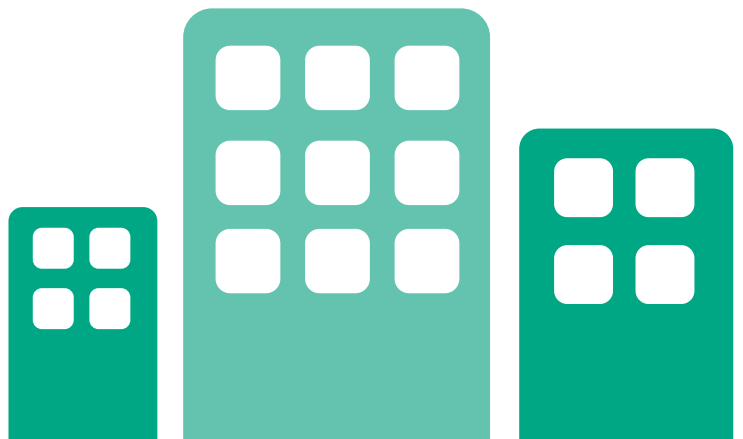
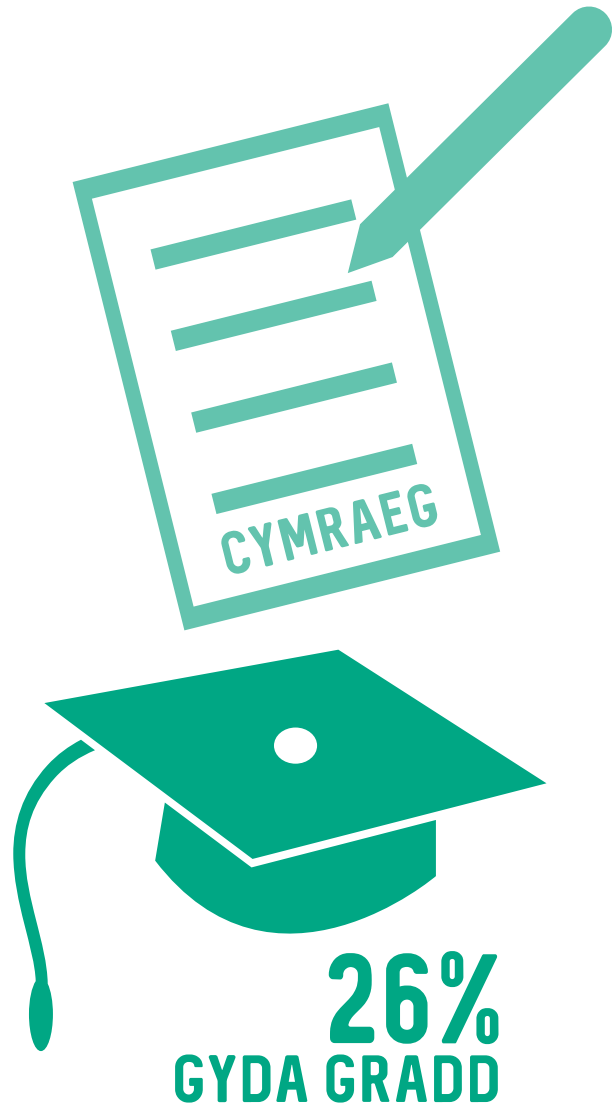
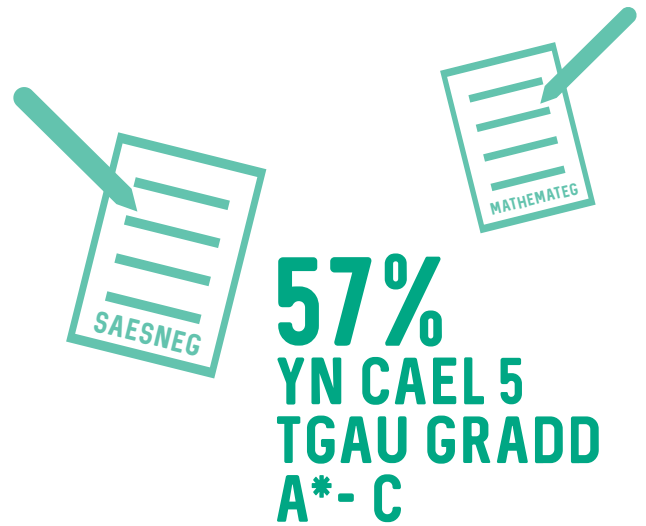
Mae gan **26%** o boblogaeth Ynys Môn gymhwyster gradd neu debyg, sy'n uwch na'r ffigwr ar gyfer Cymru (24.5%). Tua chwarter o bobl Ynys Môn sydd heb gymhwyster o gwbl – mae hyn yn debyg i ardaloedd eraill o Gymru.

YR ARIAN YN EICH POCED

Mae arian sydd ar gael i'w wario ar ôl trethi a chostau talu am gartref gan bobl Môn, yn **£16,238** y pen y flwyddyn, sy'n £936 yn uwch na Chymru gyfan.

Mae **18%** o ddisgyblion ysgolion cynradd yr ynys yn hawlio prydau ysgol am ddim. Mae ystod y canran yma yn ymestyn o **10%** i **27%** ar draws y gwahanol ardaloedd. Erbyn i ddisgyblion gyrraedd yr ysgol uwchradd, mae'r ffigwr yn gostwng ychydig i 16%.

Mae **18%** o aelwydydd Ynys Môn mewn tlodi tanwydd, sy'n uwch na'r ffigwr Cymreig o 14%. O holl gartrefi ym Môn, mae **5%** heb wres canolog – uwch na'r cyfartaledd gweddill Cymru (2%).

TAI

Pris canolrif eiddo yn Ynys Môn yw **£156,000** sy'n uwch na pris canolrif eiddo Cymru (£141,000). Canolrif incwm aelwydydd Ynys Môn yw **£23,560**, ond mae angen £32,357 i fforddio prynu tŷ ar bris lefel mynediad i'r farchnad. Mae hyn yn golygu felly bod **64%** o aelwydydd Ynys Môn wedi eu prasio allan o'r farchnad. Mae gwahaniaeth sylweddol yn y canran yma rhwng amrywiol ardaloedd Môn gyda'r canran uchaf yn ardal Lligwy a Thwrcelyn ble mae 72% o bobl wedi eu prasio allan o'r farchnad, a'r isaf o 54% yn ardal Caergybi ac Ynys Cybi.

Yr hyn mae pobl Môn wedi ddweud wrthym sy'n bwysig iddynt

- Angen swyddi o safon uchel
- Pryder dros yn nifer uchel o bobl leol sydd wedi eu prasio allan o'r farchnad dai
- Angen cefnogaeth / hybu busnesau i sefydlu yn yr ardal
- Cyflwr yr economi leol
- Hybu twristiaeth

64%

O BOBL
LEOL WEDI
PRISIO
ALLAN O'R
FARCHNAD
DAI

CANOLRIF
PRIS Tŷ
£156K

CANOLRIF
INCWM
£23.5K

CADW'N HEINI

Mae **46%** o ddisgyblion Ynys Môn yn ymweld â chanolfannau hamdden – sy'n uwch na lefel Cymru o 42%, ond yn is na Gwynedd sydd ar 53%. Mae **50%** o blant Ynys Môn hefyd yn cymryd rhan mewn gweithgaredd chwaraeon tair gwaith neu fwy yr wythnos – mae hyn yn cymharu â 48% yng Nghymru.

Mae **37%** o oedolion yn Ynys Môn yn dweud eu bod yn actif am o leiaf **30 munud** ar bump neu fwy achlysur mewn wythnos – mae hyn yn uwch na lefel Cymru o 31%, ond yn debyg iawn i Wynedd. Mae'r canran yma wedi codi yn raddol dros y blynyddoedd diwethaf.

Yr hyn mae pobl Môn wedi ddweud wrthym sy'n bwysig iddynt

- Pwysigrwydd diwylliant a hanes yr ardal
- Gwybodaeth am ddiwyddiadau diwylliannol
- Cymdeithas a hunaniaeth Gymreig a'r iaith Gymraeg
- Cadw'n iach a heini

AMSER HAMDDEN

Ar gyfartaledd mae tri lyfr yn cael ei fenthyg y pen bob blwyddyn ar yr ynys. O'r llyfrau plant sy'n cael eu benthyg mae **33%** yn rhai Cymraeg, ac o'r llyfrau i oedolion sy'n cael eu benthyg mae **5%** yn rhai Cymraeg.

Mae **60%** o oedolion yn Ynys Môn wedi mynychu digwyddiad celfyddydol yn ystod y flwyddyn, gyda **34%** wedi ymweld ag amgueddfa a **57%** wedi ymweld â llyfyrdd hanesyddol. Mae hyn yn debyg i Wynedd a gweddill Cymru.

33%
O LYFRAU
PLANT WEDI EU
BENTHYG YN
RHAI CYMRAEG

37%
O OEDOLION YN
CADW'N ACTIF
AM O LEIAF 30
MUNUD
5 GWAITH YR
WYTHNOS

BETH MAE'R ASESIAD YMA YN DDWEUD WRTHYM AM LESIANT EIN HARDALOEDD?

Man cychwyn yw'r asesiad yma – mae'n rhoi braslun o lesiant yr ardal a bydd yn mynd law yn llaw â'r llyfrynnau ardal er mwyn helpu'r Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus i ddeall Ynys Môn yn well. Bydd y gwaith yn parhau dros y misoedd a'r blynyddoedd nesaf gyda'r Bwrdd yn gweithio'n agos gyda chymunedau lleol i wir adnabod beth sy'n bwysig i lesiant pobl Ynys Môn.

Ar gyfer pum maes yr asesiad mae rhai negeseuon amlwg yn dod allan o'r data, ond mae'r hyn mae pobl Ynys Môn wedi ei ddweud hefyd yn ychwanegu gwybodaeth werthfawr.

POBLOGAETH

Mae poblogaeth Môn yn mynd yn hŷn, tra bod niferoedd pobl ifanc yn ein cymunedau yn gostwng. Gyda'r patrwm yma yn debyg o barhau dros yr 20 mlynedd nesaf, bydd demograffeg yr ardal yn newid yn sylweddol a bydd natur ein cymdeithas yn dra gwahanol.

Rhaid i ni ddeall yn well sut y bydd y newid yma yn effeithio llesiant ein cymunedau a'r unigolion yn y cymunedau hynny. Gall y goblygiadau fod yn bellgyrhaeddol, ond yn gadarnhaol yn ogystal â negyddol. Er enghraifft rydym yn gwybod fod pobl hŷn yn fwy tebygol o ddiodef o unigrwydd, hefyd bydd angen mwy o ofal a chefnogaeth yn y cartref ac yn y gymuned, a bydd angen cynllunio am hyn. Fodd bynnag, gall nifer o'n

pobl hŷn barhau i weithio a chwarae rhan flaenllaw yn ein cymunedau.

Mae angen gwneud gwaith pellach i wir ddeall effaith y newid yma mewn demograffeg ac i sicrhau ein bod ni yn gallu cefnogi ein cymuned i ymateb yn gadarnhaol.

IAITH

Mae'r data ar yr iaith Gymraeg yn dangos yn glir y dirywiad sydd wedi bod dros y 30 mlynedd ddiwethaf. Môn a Gwynedd yw'r ddwy sir ble mae'r Gymraeg ar ei chryfaf ac yn cael ei defnyddio yn ddyddiol gan ran helaeth y boblogaeth. Fodd bynnag, os yw'r dirywiad yn parhau ar yr un raddfa i'r dyfodol gall rhannau o'r ynys fod mewn peryg o golli'r iaith i genedlaethau'r dyfodol.

Yn ystod y broses ymgysylltu roedd hi'n glir iawn bod y gostyngiad yn nifer y siaradwyr yn achosi pryder i nifer gyda thrigolion yn awyddus i weld yr iaith yn cael ei gwarchod a'i hyrwyddo, a mwy o gefnogaeth i ddysgu'r iaith yn cael ei ddarparu i bobl sy'n symud i mewn i'r ardal.

Mae'r iaith yn rhan bwysig o'n gwedd cymdeithasol ac yn rhan sylfaenol o'n hunaniaeth ddiwylliannol. Mae angen i ni sicrhau bod trigolion yn gallu byw eu bywydau trwy gyfrwng y Gymraeg a'u bod nhw yn gallu cael mynediad at wasanaethau a gweithgareddau cymunedol yn y Gymraeg.

AMGYLCHEDDOL

Mae amgylchedd naturiol yr ynys yn bwysig iawn i lesiant. Mae ein hafonydd, llynnoedd, dŵr daear, aberoedd, yr arfordir, a'n traethau yn asedau naturiol pwysig ac yn cyfrannu at lesiant cymunedau lleol a'r boblogaeth yn ehangach.

Rydym yn deall bod newid yn yr hinsawdd yn cynyddu'r risg o lifogydd – mae hyn oherwydd ei fod yn achosi i lefelau'r môr godi ac yn cynyddu nifer y stormydd sy'n cyfrannu at y risg o lifogydd fflach mewndirol.

Bellach llifogydd yw'r math mwyaf cyffredin o drychineb naturiol sy'n effeithio ar ein cartrefi a'n busnesu, ac yn amharu ar weithgaredd dydd i ddydd cymunedau cyfan.

Mae newid yn yr hinsawdd hefyd yn cael effaith ar nifer o feysydd eraill, fel bywyd gwyllt, bioamrywiaeth a chynefin naturiol yr ardal. Rhaid i ni felly, wrth gynllunio ar gyfer lesiant y dyfodol, wneud pob dim y gallwn i warchod a diogelu ein hamgylchedd rhag newid yn yr hinsawdd. Rydych wedi dweud wrthym fod hyn yn bwysig i chi a'i fod yn cynnwys yr elfen o lonyddwch a distawrwydd yn ogystal â sicrhau bod yr amgylchedd naturiol yn cael ei warchod fel ased pwysig ar gyfer gweithgareddau awyr agored i'n cadw ni yn iach a heini.

Rydych am gael gwell mynediad at wasanaethau a mwy o gyfleusterau o fewn eich cymuned. Byddai gwella trafndiaeth gyhoeddus yn rhan bwysig o hyn yn ogystal â gwell llwybrau cyhoeddus – rhaid felly i hyn fod yn rhan o'n cynllunio ar gyfer gwasanaethau.

CYMDEITHASOL

Mae'n amlwg bod ysbryd cymunedol iach yn bodoli ar yr ynys – gyda chwe ardal Môn yn dweud mor bwysig yw hyn i lesiant. Mae'n bwysig felly ein bod yn meithrin ac yn hybu'r ysbryd yma ac yn creu cymunedau ac ardaloedd llewyrchus a bywiog ond sydd hefyd yn hyderus er mwyn wynebu heriau'r dyfodol.

Un o'r prif heriau fydd gwella iechyd poblogaeth Môn. Wrth ystyried canfyddiadau Asesiad Poblogaeth ochr yn ochr â'r data a'r sylwadau rydym wedi casglu mae'n amlwg bod cyflwr iechyd yn cael effaith sylweddol ar lesiant. Mae ein gwybodaeth ni yn dangos nad yw iechyd pobl Môn mor dda ag y gallai fod, ac os na allwn wella'r tueddiad yma yna bydd goblygiadau difrifol i unigolion a chymunedau.

Gyda dros hanner trigolion Ynys Môn dros eu pwysau neu yn ordew, a niferoedd uchel yn ysmegu ac yn yfed mwy na'r lefel sy'n cael

ei argymell – bydd pwysau cynyddol ar y gwasanaeth iechyd yn y dyfodol. Bydd angen cynllunio yn ofalus am hyn a rhoi camau ataliol yn eu lle.

Yn ystod y broses ymgysylltu, roedd nifer yn poeni am y lefelau uchel o ordewdra a'r dirywiad mewn iechyd meddwl, yn arbennig felly ymysg pobl ifanc – ac roeddech wedi adnabod yr angen i roi cefnogaeth i bobl i gymryd rhan mewn gweithgareddau y byddai yn cael effaith positif ar iechyd a llesiant yn yr hir dymor. Roedd hyn yn cynnwys annog pobl i gymryd cyfrifoldeb am eu hiechyd eu hunain ac i gymryd rhan mewn gweithgareddau fydd yn atal salwch yn y dyfodol. Rydym angen gallu gwneud hyn yn effeithiol yn ogystal â chefnogi pobl sydd eisoes â phroblemau iechyd.

Mater arall sydd wedi ei adnabod fel un sy'n cael impact ar lesiant yw unigrwydd – gyda Môn ymysg yr ardaloedd sy'n wynebu'r risg uchaf o hyn yng Nghymru. Tra'n bod ni yn cydnabod bod ysbryd cymunedol iach ar yr ynys, mae'n bwysig bod trigolion yn gallu teimlo yn rhan o'r cymunedau hynny, a'n bod ni yn cydweithio i leihau'r risg o unigrwydd. Mae rhwydweithiau sefydledig a grwpiau gwirfoddol yn ganolog i hyn a rhaid i ni eu galluogi i barhau ac i ffynnu.

ECONOMAIDD

Mae'r economi yn allweddol i lesiant unrhyw gymuned. Mae trigolion wedi dweud wrthym bod yr angen am swyddi a swyddi o safon yn fater hollbwysig iddyn nhw. Rhaid i hyn felly fod yn flaenoriaeth wrth i ni gynllunio – yn ogystal â chefnogi busnesau newydd a rhai sefydledig i ffynnu.

Mae angen i ni gadw llygad ar sut y bydd ffactorau allanol yn effeithio ar ein heconomi hefyd. Er enghraifft, amaeth yw'r sector mwyaf ac mae angen i ni ystyried sut y bydd ymadawiad y Deyrnas Unedig o'r Undeb Ewropeaidd yn effeithio ar ein ffermwyr. Bydd materion eraill fel newid yn yr hinsawdd hefyd yn cael effaith ar y sector. Rydym angen bod mewn sefyllfa i gefnogi hwn a sectorau eraill i ymateb i newidiadau mewn ffordd gadarnhaol.

Mae ein pobl ifanc yn llwyddo yn yr ysgol gyda'r canran sy'n cael pum gradd A* i C yn y pynciau craidd, sef Cymraeg neu Saesneg a Mathemateg yn gwella dros y blynyddoedd diwethaf. Rhaid felly sicrhau cyfleoedd o safon uchel, i ganiatáu iddynt weithio a byw yn lleol.

Fodd bynnag, mae'n ymddangos nad yw'r cyfleoedd yr un fath i bawb. Mae'r bwlch rhwng cyrhaeddiad disgyblion ar yr ynys sy'n derbyn prydau ysgol am ddim a'r rhai sy'n talu yn is na chanran Cymru ond yn parhau i fod yn rhy uchel. Mae cinio ysgol am ddim yn un o'r dangosyddion o dlodi aelwydydd, ac er bod canran amddifadedd materol yn is ym Môn na gweddill Cymru, rydym yn cydnabod bod tlodi yn bryder ac yn cael effaith sylweddol ar lesiant.

Mae diffyg cyrhaeddiad yn gallu cael effaith ar lesiant unigolion gydol eu hoes ac felly mae angen sicrhau fod pob disgybl yn cael y cyfle i lwyddo. Yn fwy pwysig fyth mae angen ceisio sicrhau fod pob plentyn yn cael profiadau cadarnhaol yn ystod eu plentynod i'w galluogi i ffynnu a thyfu i fod yn aelodau llawn o'u cymunedau.

Mae'r canran uchel o bobl ar yr ynys sydd wedi eu prisio allan o'r farchnad dai yn achosi pryder. Mae llawer yn credu bod yr effaith o brisiau uchel ar dai ynghyd â diffyg cyfleoedd o safon yn cyfrannu at y llif o bobl ifanc o'r ardal.

Mae nifer ohonoch wedi dweud wrthym bod teulu, ffrindiau a chymdogion yn bwysig i chi a'ch llesiant ac felly y byddai colli cenhedlaeth iau yn debyg o gael effaith negyddol ar gymunedau a llesiant.

DIWYLLIANNOL

Rydym yn cydnabod bod y data rydym wedi ei gasglu o dan y pennawd yma yn gyfyngedig a bod angen mwy o waith i ddeall a gwerthfawrogi effaith gweithgareddau diwylliannol a hamdden ar lesiant.

Rydych wedi dweud bod cael gwybodaeth am ddigwyddiadau diwylliannol yn bwysig, felly hefyd yr iaith Gymraeg a'r diwylliant Cymreig.

Fel i ni nodi o dan y pennawd 'Cymdeithasol' mae grwpiau a gweithgareddau cymunedol yn cefnogi llesiant unigolion ar draws y sir ac mae llawer o'r rhain yn gysylltiedig â'n treftadaeth a'n diwylliant. Mae angen gwneud mwy o waith i edrych ar y maes yma yn fwy manwl yn y gwahanol ardaloedd o Fôn i sicrhau bod gan breswylwyr yr ynys fynediad at ddigwyddiadau fel hyn.

FELLY, BETH YW'R PRIF NEGESEUON?

Er ein bod ni wedi edrych ar bob maes ar wahân o fewn yr asesiad, mae'n amlwg eu bod yn cyd-blethu wrth i ni ystyried llesiant. I weithio tuag at gyflawni amcanion llesiant rhaid i ni edrych ar yr holl faterion gyda'i gilydd.

I grynhoi, dyma'r prif negeseuon:

✓ **YR ANGEN I GYNNAL YSBRYD CYMUNEDOL IACH SYDD MOR BWYSIG I LESIANT**

✓ **PWYSIGRUYDD GWARCHOD YR AMGYLCHEDD NATURIOL**

✓ **DEALL EFFAITH Y
NEWIDIADAU YN
NEMOGRAFFEG EIN
HARDALOEDD**

.....

✓ **GWARCHOD A
HYRWYDDO'R
IAITH GYMRAEG**

.....

✓ **HYBU DEFNYDD
ADNODDAU NATURIOL
I WELLA IECHYD A
LLESIANT YN YR HIR
DYMOR**

.....

✓ **GWELLA CYSYLLTIADAU
TRAFNIDIAETH I
ALLUOGI MYNEDIAD
AT WASANAETHAU A
CHYFLEUSTERAU**

.....

✓ **YR ANGEN AM
SWYDDI O SAFON
UCHEL A CHARTREFI
FFORDDIADWY I BOBL
LEOL**

.....

✓ **EFFAITH TLODI AR
LESIANT**

.....

✓ **SICRHAU CYFLE I BOB
PLENTYN I LWYDDO**

ASESIADAU ERAILL

Mae nifer o asesiadau a strategaethau eraill wedi eu datblygu gan bartneriaid a rhan-ddeiliaid sy'n edrych ar feysydd gwaith sy'n berthnasol i'r Bwrdd a'r gwaith hwn. Bydd y rhain hefyd yn cael eu hystyried ochr yn ochr ar asesiad hwn er mwyn llunio'r Cynllun Llesiant Lleol.

Ymysg y rhain mae Asesiad Poblogaeth Gogledd Cymru sydd wedi edrych ar anghenion gofal a chefnogaeth trigolion ar draws gogledd Cymru. Mae'r asesiad wedi tanlinellu nifer o faterion sy'n ymddangos fel themâu ar lefel ranbarthol. Maen nhw yn cynnwys y cynnydd mewn achosion o salwch meddwl, yn enwedig ar gyfer pobl ifanc; yr angen am well mynediad at wasanaethau ataliol; taclo unigrwydd; mwy o gefnogaeth i fyw yn y cartref; cefnogaeth i bobl gyda dementia; pwysigrwydd darparu gwasanaeth yn yr iaith o ddewis unigolyn; a'r angen am fwy o weithgareddau hamdden a chymdeithasol i bobl gydag anableddau.

Asesiadau eraill y byddwn yn eu hystyried fydd yr Asesiad Digonolrwydd Chwarae ac Asesiad Gofal Plant. Mae'r negeseuon yn glir yn y ddau ddarn yma o waith fod cyfleoedd i blant chwarae yn cael effaith sylweddol ar eu llesiant, bod angen mwy o ofal plant trwy gyfrwng y Gymraeg a bod fforddiadwyedd gofal plant yn rhwystr i rieni.

BETH YW'R CAMAU NESAF?

Erbyn Ebrill 2018 bydd y Bwrdd yn cyhoeddi Cynllun o Lesiant Lleol ar gyfer ardaloedd Gwynedd ac Ynys Môn. Bydd y cynllun yn amlinellu Amcanion Llesiant y Bwrdd yn ogystal â'r camau y bydd yn eu cymryd i wireddu'r amcanion hynny.

Mae'r Bwrdd yn gweithredu ar draws y ddwy sir ac mae'r data a barn pobl o fewn yr asesiad yma yn dangos bod anghenion pobl a chymunedau Gwynedd a Môn yn debyg iawn. Fe fydd y Bwrdd felly yn penderfynu ar amcanion llesiant cyffredin ar gyfer y ddwy ardal.

Rydym yn cydnabod bod bylchau yn y wybodaeth sydd wedi ei gasglu hyd yma ac y bydd angen dadansoddiad mwy manwl o bynciau a themâu unigol i ddatblygu'r cynllun llesiant lleol. Rydym hefyd yn cydnabod bod angen craffu pellach ar dueddiadau'r dyfodol fel y gall y Bwrdd gynllunio yn effeithiol. Er mwyn gallu cyhoeddi cynllun cyraeddadwy sy'n cwrdd ag anghenion ein cymunedau bydd y Bwrdd yn edrych ar yr asesiad yma o lesiant lleol ond hefyd yn ystyried asesiadau eraill sydd wedi eu cyhoeddi, yn ogystal â thystiolaeth o beth sydd wedi gweithio mewn ardaloedd eraill.

Bydd y Bwrdd hefyd angen ystyried datblygiadau eraill i'r dyfodol ac effaith hyn ar lesiant pobl Gwynedd a Môn – mae hyn yn cynnwys goblygiadau gadael yr Undeb Ewropeaidd a Wylfa Newydd. Bydd yn gwneud hyn ochr yn ochr â gwaith grwpiau eraill megis Bwrdd Uchelgais Gogledd Cymru a'r Bwrdd Cymunedau Diogelach Rhanbarthol.

Wrth gytuno ar y camau i'w cymryd i wella llesiant ym Môn, bydd y Bwrdd yn sicrhau bod darparwr gwasanaethau cyhoeddus yn cyd-weithio yn effeithiol ac yn datblygu cynllun gweithredu fydd yn rhoi pwyslais ar weithgareddau ataliol i gael effaith cadarnhaol yn yr hir dymor.

Yn bwysicach, bydd y Bwrdd yn eich cynnwys chi yn y broses a bydd yn awyddus i glywed eich barn am yr hyn fydd yn gweithio o fewn eich cymuned a'ch ardal i wella llesiant.

Felly, yn ystod y misoedd nesaf byddwn yn cynnal nifer o gyfarfodydd a gweithdai gyda phobl sydd â diddordeb mewn bod yn rhan o lunio'r Cynllun Llesiant Lleol ar gyfer Ynys Môn er mwyn iddynt allu rhannu eu syniadau a'u barn gyda ni.

AM FWY O WYBODAETH...

Am fwy o wybodaeth ac i weld yr holl ddogfennau sydd ynghlwm â'r asesiad yma ewch i:

WWW.LLESIANTGWYNEDDAMON.ORG
01766 771000

**Gofynnwch am
Reolwr Partneriaeth Gwynedd a Môn**

